նեկան երջանկութիւնը ընդունել է և կրօնական աշխատանքի գաղափարի հետ զուգընթաց: Նա այն սկզբունքի հետ չէ հաշտվել, թէ աշխատանքը կարող է անհատական ազնուութիւնը ստորացնել, ինչպէս կը կարծեն մի քանի բացառութիւն կազմողները:

Եթէ փորձելու համար մէկը աշխատասէր գիւղացու ձեռքից խլէ նրա բահը և աշխատանքի գործիք կազմող միւս առարկաները, և այդպիսով առիթ տայ մի քանի օր անգործ մնալու, այնուհետև նոյն գիւղացին իրան կը ներկայացնէ մի անզգայ մարմին: Որովհետև նա ինչքան որ նիւթական օգուտ է նշմարում աշխատութեան մէջ, նոյնքան էլ բարոյական և ֆիզիքական ոյժ ու առողջութիւն է ստանում: Ղարաբաղի գիւղացին գիտէ թէ ինչ անհամեմատ առաւելութիւն, և ինչ գերազանց արգասաւորութիւն ունի իր հայրենիքի հողը, որի մէջ ծնվել է, սնվել և կեանք է անցկացնում: Նա գիտէ որ նոյն հողը կարօտ է միայն մի աշխատող ձեռքի, և ահա նա իր վրա գործադրված ջանքի փոխարէնը մէկին հարիւրապատիկ կը վարձատրէ աշխատողին, որի իւրաքանչիւր մի կաթիլ քրտինքի փոխարէն կը ստանայ այնքան վարձ, որքանի վրա համեմատաբար ուրիշ երկիրներում շատ տարիների ընթացքում մեծ զոհաբերութիւններ են անում:

Ով որ առիթ է ունեցել ճանապարհորդել Ղարաբաղի ընդարձակ դաշտավայրերը, և գոնէ հարևանցի կերպով վննել նրանց աշխարհագրական դիրքը, չի երկմտի մեր ասածների ճշտութեանը վրա: Շուշուց դէպի Արաքսի ափունքը Ճաբրայիլի վրայով տանող ճանապարհով ով առիթ է ունեցել երթևեկել, այն էլ յուլիս և օգոստոս ամիսներում, տեսած և զարմացած կը լինի, թէ ինչպէս բնութեան յարմարութիւնները մարդկային աշխատող ձեռքերի հետ միացած ոպիսի հրաշալիքներ են արտադրել հողից: Ամբողջ այդ գծի ուղղութեամբ լայնատարած վայրերում մի անմշակ հող չի գտնվի, որ վրիպմամբ աշխատասէր գիւղացու արօրին ենթարկված չը լինի: Օրվայ ամենատօթ միջօրէին, ճանապարհորդը արևգակի կիզիչ ճառագայթներից պատսպարվելու համար, կարող է մինչև անգամ մտնել ցորենի հսկայական հասկերի ներքոյ և հանգստանալ, որոնք խիտ առ խիտ բարձրացած, և միմեանց գլուխները սեղմած կազմում են մի կատարեալ վրան, ուր արեգակի կիզիչ ճառագայթի ազդեցութիւնը հազիւ թէ կարող է մուտք գործել:

Բնութեան այս տեսակ առատօրէն բարիքներ շնորհած լինելը Ղարաբաղի գիւղացին լաւ հասկանալով՝ չէ խնայում և այն պարտականութիւնը կատարել, որը կախված է իրանից: Ըստ այս համբաշխ գործակցութեան հետևանքն ու արգասիքը իւրաքանչիւր մարդ չի դժուարանայ երևակայել, թէ որպիսի առատութիւն և լիութիւն կը լինի: Սակայն ցաւ ի սիրտ կասենք, որ այսուամենայնիւ Ղարաբաղի աղքատ դասակարգի նիւթական միջոցներին համապատասխան չէ այսօր ուտելեաց որ և իցէ մթերքի գինը: Թէ ինչումն է պատճառը, այդ կը պարզէ հետևեալը:

1879 թուականը անցաւ գնաց, բայց նրա սարսափելի հարուածը, նրա բոլորի վրա ազդած տխուր տպաւորութիւնը և նրա ընթացքում կատարված սրտաճմլիկ տեսարանների երևակայութիւնը կը մնան անմոռանալի: Նոյն թուականը շատ բաներ թողեց մեզ համար յիշելիք, բայց նա շուշեցիների վրա այն տպաւորութիւնը թողեց, թէ կարող են մի և նոյն ձախող դէպքերը պատահել յաջորդաբար իւրաքանչիւր տարի: Այսպիսի երևակայական գաղափարից դրդված, Շուշին ներկայացնում է այսօր հին նահապետական դարում եգիպտական ճշգրիտ պատկերը: Կարծես սրանց մի Յովսէփ-գեղեցիկ մարգարէացած լինի, թէ եօթն տարիների ընթացքում երկինքը կապվելու է, և մի շիշ անձրև անգամ երկրի արգանդը չէ տեսնելու. և ահա շուշեցիք այսպիսով պատրաստվում են կարծես դիմաւորելու այն տնօրինված եօթնամեայ թշուառութեանը, որը կրեց հինաւուրց Եգիպտոսը:

Քաղաքային հրապարակում (որի մասին խոստանում եմ մի այլ անգամ խօսել և ընթերցողներին ծանօթացնել մեր այդ բիրժայի նշանակութեանը հետ) ուր որ գնաս, ում մօտ կանգնես, այն կը լսես թէ «ախպէր պէտմայ 200 կամ 300 փութ ցորեն առնեմ ամբարս լցնեմ, որ բուզես բոլ ինի. թահրեցը ըրևումայ էս ձմեռնավ հացը թանկ ա ինելու»: Ահա մեր քաղաքացիների տրամադրութիւնը, որոնց ունևոր դասակարգը միմիայն այս յառաջիկայ ձմեռվան համար ուտելեաց պատրաստութեան վրա է խօսում, և որի կեղևի ներքոյ 3—4 տարիների համար պաշարեղէններ են մթերում: Շուշեցի աղաներից իւրաքանչիւրը մի մի գործակատար բռնած գիւղերից ցորեն, գարի և այլն մեծ քանակութեամբ առնել են տալիս: Եւ եթէ մի գիւղում երկու գնողներ հանդիպում են միմեանց, մէկի հնարքը միւսի գործը արգելելու մասին առիթ է տալիս իրենց առևտրի մթերքի գնի թանգանալուն: Յաճախ պատահել է ինձ հարց առաջարկել գիւղացի ալիւր կամ ցորեան բերողներին, թէ արդեօք ինչո՞ւ են օր ըստ օրէ կեանքի այդ ամենաանհրաժեշտ առարկաների գինը բարձրացնում, որն անմատչելի է դառնում չքաւոր դասակարգին, մինչդեռ այս տարի իրենց հունձը չափազանց առատ է եղել: Նրանք ինձ պատասխանում են, թէ այս դէպքում յանցաւոր շարժվողը քաղաքացիք են, և նրանք այնպիսի ճիշտ փաստեր են բերում իրենց ասածը ապացուցանելու, որ ակամայ մարդ արհամարհանք է զգում դէպի շուշեցին: Գիւղացին ասում է՝ ինչպէս էժան վաճառեմ ալիւրս, մինչդեռ իմ գիւղումը տանս դրան առջևում ցորեանը մի և նոյն գնով հազարաւոր խնդրողներ կան. իսկ ասա միթէ՞ կարող եմ նոյն գնից որ և է զիջում անել: Ահա այսպիսով մարդ այն համոզմանն է հասնում, թէ կարելի է մի բնազդում մեր քաղաքացիներին սխալում լինի այսպէս վարվելու, որը առիթ է բերում ընդհանուր մարդասիրութեան զգացմունքին:

Ես համարձակ կարող եմ ասել, որ անցեալ տարի մեր Արցախում տեղի ունեցած թանգութիւնը միանգամայն արհեստական էր և ոչ թէ բնութեան պատիժ, որի համար պնդում են գործին անծանօթ անձինք: Ըստ և եթէ յառաջիկայ ձմեռն նոյնպիսի դէպքեր կրկնվեն, տխուր հետևանքին բարոյապէս պարտական է մեր քաղաքացիներից ունևոր դասակարգը: Այս վերջիններս այժմեանից սկսած իրանց համար ուտելեաց աչագին մթերանոցներ են պատրաստում, և 3—4 ամեայ պաշարեղէններով անշուշտ խճողելու են: Վասնորոյ այս ըստ բնականին անհաճելի վարմունքին առթիւ ես ինձ թոյլ եմ տալիս մի քանի հարց առաջարկել մեր քաղաքացիներին, թէ ինչպէս պիտի վճռեն:

Արդեօ՞ք ում վրա է ծանրաբեռնվում միջին և ստորին դասակարգի կեանքի ցաւն ու հոգսը, եթէ անցեալ տարվայ դէպքերին ենթարկվի քաղաքը: Միթէ՞ կարծում են մեր քաղաքացիները, որ չքաւորները ունի՞ն հիմայ էլ այն միջոցները, որոնցով տոկունութիւն ունեցան նախընթաց ձմեռվայ դժբաղդութիւններին հանդուրժել, և հիմայ ևս կարող են նոյնանման արկածներին դիմանալ: Միթէ՞ կարծում են հարուստները, թէ կարող են անտարբերութեամբ նայել աղքատների դառն տանջանքներին, և սրտի բարոյական խայթոց չեն կրի:

Միակ պայմանը և կարելիութեան միակ հնարն արհեստական թանգութիւնը մեր երկրից արմատախիլ անելու այն է, որ վերջապէս դադարեցնենք այդ տեսակ եգիպտականութիւնը, միանգամայն հաւատացած լինելով, որ չենք տեսնի թանգութիւն, եթէ ցորենի մթերքը այնպէս չամբարվի հարուստների մօտ: Իսկ եթէ այդ չարչիութեանը վերջ տրվի, այն ժամանակ առիթ կը տանք գիւղացիներին, իրենց վաճառքի և մեր կեանքի գլխաւոր առարկան կազմող մթերքը բերել քաղաքում վաճառելու, այն էլ ամենաարժան գնով:

Այս խնդիրն այնքան բազմակողմանի օգուտներ ունի, որին անուշադիր թողնելը մեր կողմից կը նշանակէ մեր ընդհանուր տնտեսական կեանքի անդորրութեանը դաւաճանել: Յուսով ենք, որ անտարբերութեան ցոյցեր չը պէտք է նշմարենք դէպի մեր արտայայտած գաղափարը:

Հմայակ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ

13 նոյեմբերի

Շատերը համակրանօք վերաբերվում են «Մշակ» լրագրին այն պատճառով, որ նորա հրատարակութեան շարունակութիւնից մինչև ցայժմ ունեցել է իր անկողմնակի ուղղութեան բազմաթիւ հետևորդներ: «Մշակի» իւրաքանչիւր թերթում գտնում ենք մտաւորական և բարոյական կողմին վերաբերեալ զանազան նոր մտքեր, ազգութեան գոյութիւնը պահպանելու ամենաօգտակար և զօրաւոր միջոցներ: Նա ոչ միայն յարգելի է Ռուսա-Հայաստանում գտնված հայ երիտասարդութեան համար, այլ և տաճկա-հայաստանցի մեր ազգայինքը անցեալ 1877-ի ռուս-թիւրքական պատերազմից սկսեալ ցանկացան աւելի կարևորութիւն տալ այդ թերթին, որի միջոցով նոքա կարողացան ըմբռնել շատ ազգօգուտ և պիտանի մտքեր, որոնք օրերումս սկսել են հանդէս գալ ապագայ բարօրութիւնների համար:

Օրերումս իր անձնական գործով այստեղ պատահեց Վանի «Հայկական Ուսումնասիրաց Ընկերութեան» լսարանի անդամներից մի պարոն. ստոյգ տեղեկութիւններ լսելու արդէն ցանկանում էինք, նրանից լսվեց ոգևորիչ լուրեր Վասպուրականի արդի հայ-երիտասարդութեան գործունէութեան վերաբերմամբ. այդ թարմ ուժերի վրա սաստիկ ներգործել է «թէ ինչ է ինքնապաշտպանութիւն»: Եթէ պատահի «Մշակի» թերթերից, թէ լսարաններում և ուսումնարաններում մեծ ագահութեամբ է կարդացվում: Այդ ինքնապաշտպանական սկզբունքի վրա բարդվում են նաև ոմանց ազդու և քաջալերիչ ատենախօսութիւններ. խանութպան հայերը Այգեստանից առանց զէնքի և ռեվոլվերի քաղաք չեն իջնում. ամենայետին երիտասարդ և պատանին զինակրութեան պէտքը զգացել է և եթէ հարկ լինի, ամեն ազգային գործի մէջ մասնակցելու փափաք են յայտնում: Թէև սովը բոլորովին չէ անհետացել, այնուամենայնիւ այժմ վանցի հայերը և ընկերութիւնք գործում են, անտարբեր չեն, շարժումները շատ կան....

Թիւրքաց ուշադրութիւն աւելի գրաւել է «Օրինակի» ընկերութիւնը, որ կազմված է ճարպիկ և կորովի երիտասարդներից: Նրանց երգած «Հիմի է՞լ լռենք» երգը մեծ տպաւորութիւն է գործել ոչ թէ միայն մեր թիւրք հնամոլների վրա, այլ և օսմանեան զօրաց նուագածուաց խումբը այդ եղանակը ածում է գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ:

Հայաստանի հիւրը մեծ գովեստով խօսեց ռուսաց և անգլիական փոխ-հիւպատոսաց դէպի հայ երիտասարդութիւնը ունեցած անկեղծ համակրութեան վրա, որ նոքա շատ անգամ բանախօսել են թէ լսարաններում և թէ մասնաւոր խնճոյքներում, այն բոլոր բանախօսութիւնները վերաբերել են հայկական խնդրի նպաստաւորութեան և աւելացրել են «խոհեմութեամբ շարժիլ»: Պ. Կլէթն որը մի հնագիտական մարդ է եղել, հետազօտել է Վանի շրջակայքը, աջողվել է նորան Այգեստանի արևելահիւսիսում Զայնկոյանց եկեղեցու կից Օմըրնազարայ կոչված քարայրերի շուրջը փորել տալ, որտեղից նա դուրս է բերել ամենաթանկագին իրեղէններ, քառանկիւնի և եռանկիւնի մարմարեայ սրբատաշ քարեր, մի կամ երկու արշինէն աւելի երկայնութեամբ մարմարեայ սիւներ, ոսկեայ, արծաթեայ և պղնձեայ կուռքեր զանազան նմանութեամբ և կովի գլխաձև զուտ ոսկեայ գլուխներ, և մի արծուաձև արձան որը կանգնացրած է պղնձեայ տախտակի վրա: Նոյն տեղերից դուրս են եկել նաև մանր և միջակ թանգագին քարեր, որոնցից մինը փոխ-հիւպատոսը շարունակաբար իր վրա է կրում: Մի ուրիշ տեղից դուրս է բերվել գոյնզգոյն քարեայ փարչեր, որոց տեսակից նոյնպէս գտնվել է վանեցւոց տներում, մէջը օղի ածելու համար:

Անգլիացի հնագէտը տակաւին շարունակում է այդ հետաքրքրական հետազօտութիւնները. դուրս եկած հնութիւններից մի մասը հակեր կապելով ուղարկել է ուր որ հարկն է, և մտադիր է հետազօտել նաև Հայոց Ձոր և Թիմար գաւառների մէջ գտնված մի քանի նշանաւոր բլուրները և այրերն ևս: Ինչպէս երևում է պ. Կլէթն այդ գործը կատարում է պաշտօնապէս, և խոստացել է Զայնկոյանց եկեղեցու շրջակայքից դուրս եկած իրեղէնների արժէքից չորսէն մի մաս արդիւնքը տալ եկեղեցու: Դա հաւանական է որ եկեղեցին կունենայ մասնաւոր օգուտ, բայց կարծիք չը կայ որ այդ բոլորը պատկանում է հայոց, երբ նոքա դեռ շատ ժամանակ Անահիտին, Հերակլէին և Արտեմիսին մեծ զոհերով էին երկրպագում. տարակոյս չը կայ որ այդ նրանց աստուածներն են: Կը սպասենք ստոյգ տեղեկութեանց, որ պարոնը խոստացաւ տեղեկագրել մեզ:

Ինչպէս երևում է այժմ Վանի առաջնորդարանի կողմանէ սկսվել է կրկնակի վիճակագրութիւն. պարոնը մեզ հաւատացրեց, որ անկայտ հայերի թիւը աւելացաւ, «Մշակի» խօսքերը հետզհետէ կունենան իրանց արդիւնաւորութիւնը: Վիճակագիրը Կորճէք նահանգի Բօհտան գաւառի ընդարձակ ձորերում գտել են ութսուն հազարէն աւելի քրդախօս իսկական հայեր, և

նոցա չափ և առաւել քրդացած Հայեր. այս վերջինների ծերերը տակաւին պահում են Հայերի կրօնական ծէսերից շատերը, դոցա մէջ կայ անընդհատ քրիվութիւն (կնքաւոր և սան լինել միմեանց), նոքա միակերպ կոչվում են կւկանցի քօչարներ, և բոլորովին վրանաբնակ են: Աւրախալին այն է, որ նոքա ինքեանք յայտնել են «մենք էրմէնի ենք, ահա մեր եկեղեցին» ցոյց տալով իրանց շինութիւնները և եկեղեցիքը:

Վանցի երիտասարդը պատմեց նաև հետևեալը: Մի օր երբ Սամիհ փաշան շուկայի մէջ Թէրլիբաշեան եղբարց խանութում էր նստած սուրճ խմելիս, նորա առաջևից անցկացաւ շատախեցի մի երիտասարդ պինդ կերպով զինուորված: Հրամայից իր մօտ գալ, նախ նորը հայացքով նկատում է երիտասարդին և նորա զէնքերին, ապա հարցնում է—դու ո՞վ ես և ի՞նչ մարդ.—էրմէնի եմ էֆէնդըմ, պատասխանում է երիտասարդը.—փաշան ձեռքը մեկնելով դէպի երիտասարդի բէփոլվէրը ու զէնքերը ուշադրութեամբ, մի առ մի քննում է նրանց և յետոյ հարցնում, թէ ի՞նչ բանի համար է որ այսչափ ծանրութիւն կրում ես:—Դա մեր սովորական է, էֆէնդըմ, և մենք շրջապատված ենք շատ բարբարոս քրդերով, դոցանով (ձեռք մեկնելով դէպ զէնքերն) մենք պաշտպանվում ենք: Այս ժամանակ երիտասարդ հայի գլխին խըռնվում է ժողովրդական բազմութիւն, և Սամիհը հրամայում է նորան կրկին առնել իր զէնքերը և ասում է. «Աֆէրիմ, աֆէրիմ, որ ձեզ պահում էք:»

Նա լսելով շատախեցի հայ երիտասարդների վրա այլ ըստ այլոյ լուրեր, խոստովանվում է, որ նոքա պատերազմող մարդիկ են: Մենք կարող ենք երևակայել թէ այդ ժամանակ Սամիհի սրտի տրամադրութիւնը ինչ էր և թէ նա մտաբերել և հեռատեսել է շատ բաներ:

Հայերի միաբանութիւնը նեստորականների հետ հաստատվում է: Մխիթարները այժմ գործում են նոցա մէջ, կրթելու թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս ասորիների երեխայոց. նոքա բերել են մի մամուլ և բազմաթիւ գրեանք: Վանի մէջ մի ոսկերիչ երիտասարդ շինել է 24 բացանի մի հրացան. նա ուղարկվել է Կ. Պօլիս: Ազգային պատրիարքարանից պաշտօնապէս հաղորդվել է Խրիմեան հայրիկին այլադաւան հայերի հետ վարվել իբրև ճշմարիտ հայերի հետ:

Գէորգ Շերենց

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

1 հոկտեմբերի

Մեր լրագրութեան սիրելի հարցերից մէկն այն է՝ ծանօթացնել Եւրոպային Թիւրքաց հայ ժողովրդի կեանքի, նրա պէտքերի եւ իրաւունքների հետ. այս միտքը իրագործելու համար մինչեւ անգամ առաջարկված է հիմնել մի օրգան ֆրանսիական լեզւով, որը պիտի լուսաւորեալ աշխարհին շատ շատ յիշեցնի Թիւրքաց հայերի ցաւ ու դարդը: Գեղեցիկ միտք, բայց դժուար իրագործելի մեր անտարբերութեան պատճառով: Սակայն իմ միտքս չէ խօսել այս առարկայի մասին, միայն թէ նա պատճառ է տալիս խօսելու ուրիշ հանգամանքների վրա, որոնք կարող էին ծառայել մասամբ մի եւ նոյն նպատակին. պարզեմ միտքս:

Եթէ չեմ սխալվում, Մօսկվայի համալսարանում կայ մօտ 30 հայ ուսանող. այս թիւը բաւական մեծ է, որ մի ազգի հետ կարողանան ծանօթանալ օտարները. սակայն այս հայ ուսանողութիւնը իրան այնքան հեռու եւ խորթ է պահում ընդհանուր ուսանողական շրջաններից, որ շատ քիչերը օտար ընկերներից գիտեն հայ ազգի գոյութեան մասին: Հայ ուսանողը բոլորովին անտարբեր է դէպի իր ընկերական գործերը, նրան չէ հետաքրքրում ո՛չ ուսանողական մտաւորական կեանքը եւ ո՛չ տնտեսականը. «Թո՛ղ ինչ՞ ուզում են անեն, ինձ ինչ», ասում է բարեմիտ հայ ուսանողը, «Թող մեռնեն, կոտորվեն», աւելացնում է էլի աւելի խոհեմը եւ խելօքը (ես համոզված եմ, որ մերոնց շատ սիրելի են այս խօսքերը): Այսպէս, հայ ուսանողութիւնը (Մօսկվայի համալսարանի) չունի ո՛չ մի բարոյական կապ ընդհանուր ուսանողութեան հետ, նա զուրկ է ընկերական ոգուց: Չասկանալի է, որ հայ տարրը չէ կարող համակրելի լինել օտարներին, ունենալով այսպիսի բացասական յատկութիւններ, ընդհակառակն, մի քանի հայ ուսանողների հակարընկերական եւ մինչեւ անգամ անբարոյական վարմունքները համոզել են, որ իսկապէս հայ տարրը առնելի է: Ես փաստեր առաջ չեմ բերում, որովհետեւ հետաքրքրելի է ընդհանուր երեւոյթը. անհատների հետ գործ չունեմ ես: Սերունդ սերունդի ետեւից գալիս գնում են, ներկայ ուսանողութիւնը դառնում է հասարակութեան ապագայ առաջնորդող մասը, նա կազմում է ինտելիգենցիա, որը ուղղութիւն է տալիս ամբողջ ազգի հասարակական մտքին: Ապա ի՞նչ կարծիք կունենան օտարները մեզ հայերիս վերաբերութեամբ, երբ այդ օտարների ինտելիգենցիան արդէն ծանօթ է՝ ուսանողական կեանքի մէջ հայ տարրի անհամակրելի յատկութիւնների հետ,—յայտնի բան է ամենավատ կարծիք: Այստեղ այլ եւս գրականական միջոցներով ոչինչ չէ կարելի անել, երբ կենդանի օրինակները ուսումնասիրված են: Դուրս է գալիս, հայ ուսանողը մի եւ նոյն տպաւորութիւնն է գործում շրջապատողների վրա, մի եւ նոյն հասկացողութիւնն է տալիս ամբողջ ազգութեան վրա օտարներին, ինչ որ եւ հայ վաճառականը. իսկ ինչ տպաւորութիւն է գործում եւ ինչ հասկացողութիւն է տալիս օտարին վաճառականը. լաւ է յայտնի ամենիս, աւելի լաւ է լռենք:

Վերոյիշեալ հանգամանքները աւելի մեծ պակասութիւնների հետեւանք են, այն ինչպէս—հայ ուսանողութիւնը (Մօսկվայի համալսարանի) ապրելով ռուս հասարակութեան մէջ, համարեա բոլորովին չէ հետաքրքրվում ռուս հասարակութեան կեանքով. նա յամառութեամբ փակում է իր աչքերը, որ չը տեսնէ շրջապատող ժողովրդի ցաւ ու վիշտը: Նա բոլորովին անտեղեակ է, թէ ինչպիսի հասարակատնտեսական գաղափարներ ոգեւորում են ռուս երիտասարդութեանը:

Ժողովրդի տնտեսական անմխիթար դրութիւնը ստիպում է մտածել, խորհել, ստեղծել միջոցներ, որոնցմով կարելի լինէր ազատել ժողովրդին իր նեղ դրութիւնից, կազմվում են կուսակցութիւններ, շրջաններ, մինչեւ անգամ աղանդներ, որոնք քարոզում են զանազան հասարակատնտեսական գաղափարներ: Իսկ հայ ուսանողութիւնը անշարժ է, նրա համար ոչինչ հետաքրքրելի բան չը կայ: Եւ գիտէ՞ք ինչով են արդարացնում այս մեռած անտարբերութիւնը, շատ գեղեցիկ խօսքերով՝ ազգութիւն եւ ազգային գործեր, որոնցով այնքան են պարապում, որքան էլ առաջիններով:

Միթէ ուսումնասիրելով օտար հասարակութեան կեանքը, կարելի է մոռանալ իր ազգային կեանքը. ի հարկէ ոչ: Ընդհակառակը, բազմակողմանի կրթութեան եւ հիմնաւոր զարգացման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ուրիշ մարդկային հասարակութիւնների կեանքը: Մեր ամենաեռանդուն ազգային գործիչներն էին Նալբանդեանց, Աբովեանց, որոնք շատ լաւ ծանօթ էին այն հասարակութիւնների կեանքի հետ, որոնց մէջ նրանք զարգացել էին: Նալբանդեանցը իր ժամանակին շատ մօտ էր Ռուսաստանի առաջնաւոր շրջաններին: Ով լաւ ծանօթ է Ռուսաստանի զանազան հասարակատնտեսական գաղափարների հետ, նա անպատճառ համոզված է, որ նրա գործունէութեան ամենահարկաւոր եւ պարարտ հողն իր ժողովուրդն, իր երկիրն է:

Լրագրական յօդուածով հազիւ կարելի է մանրամասն խօսել այս առարկայի մասին, ընկերական շրջաններում ունեցած խօսակցութիւններով աւելի յարմար է պարզել այսպիսի հարցեր: Եւ թոյլ եմ տալիս ինձ յուսալ, որ հայ ուսանողութիւնը արժանի ուշադրութիւնը կը դարձնի իր վնասակար ուղղութեան վրա, նա կաշխատէ ազատվել այն եսական, սարգաւայել պզտամտնքից, որը նա ստացել է իբրեւ ժառանգութիւն հին սերունդից:

Կ.

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Հոկտեմբերի 6

Հազիւ հաւաքվել էին պատահական հիւրեր իմ սեղանը պատուելու համար, որ լսեցինք ձեր հրաւէրը Վասպուրականի կարօտեալներին օգնելու համար: Նախ քան սեղան նստելը, տան նահապետ զառամեալ հայրս, Տէր-Գաբրիէլ, մինչեւ սիրտը խորքը յուզված Թիւրքիայի մեր հայ եղբայրների վիճակից, լալագին ձայնով կարդաց ջերմ աղօթք, որին ձայնակից էին բոլոր շարժված հիւրերը: Իսկոյն եւ եթ ձգելով սեղանի վրա իրանց փոքրիկ լուման, ինձ պատուող բարեկամներս խնդրեցին հասցնել ձեզ չնչին տուրքը հետեւեալ անձանց անուններով: Վահագն Պատկանեան 20 ր: Կար. Պօպով 10 ր. Եղիզաւետա Պատկանեան 5 ր., Գր. Նիկողոսեան 5 ր., Գ. Պատկանեան 2 ր. Ս. Սարգիսեան 3 ր., Պ. Շահնեան 2 ր., Սօֆիա Գէնջեան 2 ր. Օր. Ալմաս Գէնջեան 1 ր. Դ. Սահաթչեան 1 ր.: Ընդամենը առանց փօստի ծախքը—50 ր.:

Վահան Պատկանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» ներկայ համարից ակ․ած մեր լրագիրը տպվելու է կովկասեան փոխարքայի Գլխաւոր կառավարութեան տպարանում: Մի տպարանից միւս տպարան անցնելն էր պատճառը որ «Մշակի» երկու համարներ չը կարողացանք դուրս բերել

—

Հոկտեմբերի 16-ին, պ. Կորգանով տուեց մի կօնցէրտ Արծրունու Թատրոնում: Կօնցէրտին մասնակցում էին օրիորդ Դէկարս, ռուսաց օպէրայի երգչուհի եւ նոյն օպէրայի երգիչ պ. Լօզիկ, նոյնպէս եւ պ. պ. Ալիխանով, Տրաֆի եւ Տօրեանի: Թատրոնը գրեթէ կատարելապէս լի էր: Մեծ համակրութեամբ ընդունվեցան մեր երիտասարդ երաժշտի հեղինակութիւնները, որոնց մի քանիսները նա ինքն ածեց պիանոյի վրա, իսկ մի քանիսները երգեցին օրիորդ Դէկարս եւ պ. Լօզիկ: Կորգանովի այդ հեղինակութիւններից ամենամեծ տպաւորութիւն գործեցին հասարակութեան վրա «Գիշեր» եւ «Սերենադա» ռոմանսներ, որ երգեց պ. Լօզիկ: Կօնցէրտի երկրորդ բաժնի մէջ պ. պ. Կորգանով եւ Ալիխանով ածեցին Լիստի պիէսան երկու պիանոյի վրա: Այդ կտորի կատարելը անկարելի[illegible] էր:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել հետեւեալը: «Նախանձամոլ կօնսիստօրիայի Մամբրէ վարդապետի տկարութեան պատճառաւ ընտրութիւնը Ներսիսեան հոգեւոր դպրոցի հոգաբարձուաց յետաձգվում է մինչեւ 16 նոյեմբերի:» Այդ տեսակ բան դեռ չէինք տեսած. մի ինչ որ Մամբրէ վարդապետի հիւանդութեան պատճառով ամբողջ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների ընտրութիւնը յետաձգվում է մի ամսով: Ո՞վ է այդ Մամբրէ: Եթէ նա մինչեւ անգամ Թեմական առաջնորդ լինէր, նրա հիւանդութեան ժամանակ նրա օգնականը կարող էր ղեկավարել ընտրութիւնները: Բայց ինչպէս երեւում է, մի որ եւ է Մամբրէ անփոխարինելի է: Մինչեւ այժմ չենք կարող հասկանալ Աղաւիրեան եպիսկոպոսը ինչ դեր է խաղում Թիֆլիսում. արդեօք այդ եպիսկոպոսը ստորադրված է Մամբրէ վարդապետին: Ինչպէս երեւում է Թեմիս կառավարութիւնը փոքր առ փոքր Թիւրքաց փաշայութիւն է դառնում:

—

Յայտնի ռուս երաժիշտ, ջութակ ածող, Ա. Դ. Բրօդսկի արդէն հասել է ԹԻՖԼԻՍ եւ այսօր նա տալու է կօնցէրտ Արծրունու Թատրոնում օրիորդ Միասօեդովի հետ, որ պիանոյի վրա է ածում.

—

Հոկտեմբերի 10-ին կովկասեան ուսումնարանական հոգաբարձու պ. Եանովսկի այցելեց ՋԱՔԱԹԱԼԻ ռուսաց օրինորդական դպրոցը եւ յետոյ հայոց ծխական հոգեւոր ուսումնարանը: Պ. Եանովսկու հետ, ինչպէս գրում է մեր Թղթակիցը, այցելեցին դպրոցը պ. Ստրելեցկի, Թիֆլիսի նահանգի ժողովրդական դպրոցների դիրեկտոր, Զաքաթալի վիճակային մեծաւոր Սերաֆիմովիչ եւ տեղական գաւառական ուսումնարանի տեսուչ Ալիշանսկի: Կէս ժամից աւելի մնալով հայոց ծխական դպրոցում, պ. Եանովսկի զանազան հարցեր առաջարկելով աշակերտներին, շատ գոհ մնաց դպրոցից եւ իր շնորհակալութիւնը յայտնելով ուսումնարանի ուսուցիչ Արշակ Տէր-Սարգսեան Ագապեանցին, աւելացրեց որ իր այցելած բոլոր ծխական հայոց դպրոցներից Զաքաթալեան դպրոցը անհամեմատ բարձր է: Պ. Ստրելեցկի նոյնպէս գովեց դպրոցի անցեալ տարվայ առաջադիմութիւնը նոյն ուսուցչի օրով: Նորին գերազանցութիւնը, պ. Եանովսկի աւելացրեց թէ «հմուտ հայ մանկավարժները աւելի մեծ օգուտ կարող են բերել իրանց ազգին, քան թէ օտարները:» Թղթակիցը աւելացնում է՝ երանի թէ բոլոր հայ մանկավարժները պ. Ագապեանի արժանաւորութիւնն ունենային:

—

ԿԱՂԶՈՒԱՆԻՑ մեզ գրում են, որ այդտեղ հրդեհներ շատ յաճախ են պատահում գիւղացիների մէջ: Կարծում են որ անյայտ չարագործներն են կրակ գցում: Հոկտեմբերի 6-ին գիշերը կրակ էր ընկել Տէր-Կիւրեղի խոտով լի մի տանը եւ հրդեհը անցել էր դրացիների տներին, մոխիր դարձնելով նրանց: Աւազակութիւններն էլ յաճախ են պատահում: Հոկտեմբերի 2-ին քիւրդերը սպանեցին մի հայ երիտասարդին, որ իր քաջութեամբ յայտնի էր եւ վաղուց է արդէն քրդերի վրա ահ ու սարսափ էր գցում: Նրան սպանելուց յետոյ, քրդերը կտրում են նրա գլուխը ու իրանց հետ տանում:

—

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԲԵԼԳՐԱԴ, 20 հոկտեմբերի: Նոր մինիստրութիւն կազմվեցաւ. մինիստրների խորհրդի նախագահ և արդարութեան մինիստր Պիրօչանաց, արտաքին գործերի և ֆինանսների Միատովիչ, ներքին գործերի Գարաշանին, հասարակական աշխատանքների Գոպչևիչ, զինուորական Լեշանին, դաւանութիւնների Նովակովիչ:

ԼՈՆԴՈՆ, 20 հոկտեմբերի: Վիեննայի լրագիրների հաղորդած լուրը Գլադստոնի հրաժարականի մասին սխալ է:

ՄԱԼՏԱ, 19 հոկտեմբերի: Այստեղ հասան մեծ քանակութեամբ ռազմամթերքներ: Անգլիական նաւատորմը Միջերկրական ծովի մէջ օգնութիւն ստացաւ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 հոկտեմբերի: Այսօր, հոկտեմբերի 17-ին Նեվան սառեց և կանգնեցաւ: Այսօր Օխտենսկայա վառօդի գործարանի մէջ ճայթիւն պատահեց, 13 մարդ ծանր վիրաւորված են:

ԲԵՐԼԻՆ, 17 հոկտեմբերի: Պրուսական պատգամաւորների ժողովը գերմանական պահպանողական կուսակցութեան անդամ Կէլլերին նախագահ ընտրեց, իսկ ազատամիտ կուսակցութեան անդամ Բենիգսենին առաջին և պահպանողական Հէյդեբրանդին երկրորդ փոխ-նախագահներ:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 17 հոկտեմբերի: Իշխան Միլան Գորոմանինին յանձնեց նոր մինիստրութեան կազմելը:

ԿՈՆՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 17 հոկտեմբերի: Այստեղ կենտրոնանում են 7000 չէրնօգօրցիներ, որոնք երևի կերթան Դուլցինիօի վրա:

ԹԱՒՐԻԶ, 17 հոկտեմբերի: 20000 քիւրդեր շէյխ Իբադուլլահի առաջնորդութեամբ վերցրին Ուրմիա և արշաւում են Թաւրիզի վրա: Սօուջ-Բուլախի մէջ նրանք կոտորեցին բոլոր ազգաբնակութիւնը: Թաւրիզը պաշտպանելու համար ուղարկված են 3000 վատ զինուորված մարդիկ:

ԱԹԷՆՔ, 17 հոկտեմբերի: Կումունդուրոս յայտնեց պատգամաւորների ժողովին քաղաքական հետևեալ նախագիծը. Յունաստանը միայնակ կիրագործէ պետութիւնների վճիռը: Երկրի զինուորելը մեծ չափերով է կատարվում: Գործող զօրքերի թիւը, բացի պահեստի զօրքերից, կը հասցնվի 80,000: Հալքի, Սօֆիայի և Բուխարեստի յունական դեսպանները Աթէնք են կանչված:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 հոկտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 25 կ., երկրորդ 92 ր. 87 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 92 ր. 75 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 217 ր. 75., երկրորդ 212 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 62 կ., ոսկի 8 ր. 16 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,15 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Համբուրգի վրա 206 մարկ, Փարիզի վրա 255 ֆր. 50 սանտ: Սիգբին բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր էր, յետոյ թոյլ:

ՓԱՐԻԶ, 18 հոկտեմբերի: Կապուցինների, ֆրանցիսկանցիների, դօմինիկանցիների և միւս հոգևոր միաբանութիւնների անդամների արտաքսելը սկսվեցաւ Ֆրանսիայում ամեն տեղ: Միաբանութիւնները ամեն տեղ չէզոք կերպով ընդդիմադրում են իշխանութեանը: Միաբանութիւնների արտաքսելը կը վերջանայ մինչև ազգային ժողովների գումարվելը:

ՀՌՈՄ, 17 հոկտեմբերի: Գարիբալդի վտանգաւոր կերպով հիւանդացաւ:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ